

У групі районів з найкращою ситуацією відсоткове представлення областей протилежне. Найбільше представництво у цій групі мають адміністративні райони Волинської та Рівненської областей, найменше - Житомирської.

Розподіл районів за групами не зовсім точно відображає ситуацію, оскільки області Полісся мають неоднакову кількість районів. Об'єктивнішу картину ми отримаємо у тому разі, коли визначимо частку адміністративних районів областей Полісся від максимально можливої їх кількості у тій чи іншій групі. З табл. 2 видно, що у першій групі з від'ємними показниками найповніше представлені Чернігівщина (33,6%) та Житомирщина (27,8%). Водночас у четвертій групі, де показники найкращі, найбільше представництво мають Рівненська (32,4%) та Волинська (22,5%) області.

Висновки. Задекларовані в Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» критерії виділення депресивних сільських територій потребують певного уточнення та доповнення. Використання факторного аналізу для оцінки рівня депресивності адміністративних районів Полісся показало, що найбільш значимими індикаторами депресивності сільських територій є: частка власних доходів у бюджеті, природний приріст у сільській місцевості, середня людність сільських поселень, частка осіб пенсійного віку, кількість денних загальноосвітніх закладів на 10 сільських поселень і кількість лікарів на 10 тис. жителів.

Регіони Полісся суттєво різняться між собою за рівнем гостроти та особливостями прояву чинників депресивності. Найнижчі рейтинги мають адміністративні райони Чернігівської та Житомирської областей.

Запропонована методика визначення депресивності аграрних районів дає можливість установити основні причини територіальних депресій та розробити шляхи їх подолання.

Джерела та література:

1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». - www.rada.gov.ua.
2. Коломійчук В.С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки (підходи до вивчення, стратегії розвитку). - Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. - 440 с.
3. Заставний Ф.Д. Депресивні регіони України: аналіз, оцінка, проблеми// Регіональна економіка. - № 1, 2005. - С. 87.
4. Лексин В., Швецов А. Приоритеты региональной политики. Депрессивные территории и механизмы их санации // Российский экономический журнал. - № 1, 1995. - С. 31-39.
5. Куперштох В.Л., Соколов В.М., Суспицын С.А., Ягольницер М.А. Методические основы выделения депрессивных и отсталых регионов // Регион: экономика и социология. - № 2, 1996. - С. 3-33.
6. Методика визначення комплексної оцінки результатів соціально-економічного розвитку регіонів (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 4 лютого 2004 р.). - www.rada.gov.ua.
7. Порядок проведення моніторингу результатів діяльності Кабінету Міністрів України (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2005 р.). - www.rada.gov.ua.

Владислав Миленський

РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ РОЗВИТКУ

I. Вступ. Соціалізація економічного розвитку в умовах сучасної міжнародної інтеграції, глобалізації, становлення суспільств інформаційного типу, застосування нових важелів впливу на ринки праці, їхня оптимізація відповідно до критеріїв формування і функціонування сучасної та конкурентоспроможної національної економіки постають умовами динамічного зростання, покращення рівня життя населення, модернізації моделі розвитку економіки України.

Розв'язання соціальних проблем за умов гострої міжнародної конкурентної

боротьби та новітніх форм глобалізації є складним завданням, що зумовлює необхідність цілеспрямованих дій на державному рівні для зняття напруженості між окремими верствами населення, а головне - динамізації економічного розвитку. У багатьох країнах соціальним питанням відводиться важливе місце в системі регулятивних, політичних пріоритетів, але форми і методи проведення соціальної політики визначаються по-різному. Взагалі можна констатувати відсутність єдиного розуміння змісту соціального регулювання у відкритій економіці, його ролі в розвитку сучасного суспільства, можливих форм практичної віддачі, взаємодії з господарськими процесами та функцією економічної ефективності. Тому великого значення набуває дослідження соціальної сфери як динамізатора та формуючого чинника відкритої економіки, об'єкта та сфери реалізації міжнародних економічних відносин.

Суспільні цінності, а також важливі динамічні параметри розвитку, пов'язані з характером розвитку соціальної сфери, дедалі частіше потрапляють у поле уваги провідних зарубіжних та вітчизняних економістів, вчених, які вивчають соціально-економічну проблематику у комплексі світоглядних та прикладних питань. Серед таких вчених варто назвати М.Вебера, [1, 436 р.], М.Г.Теренса [2, 228 с.] та ін. Питання інтернаціоналізації соціально-економічних систем досліджували представники пізнього неолібералізму (Б.Баласса [3, 304 р.]), корпоративізму (С.Рольф, У.Ростоу), неокейнсіанства (Р.Купер), структуралізму (Г.Мюрдаль) та ін.

Протягом останніх років надзвичайної популярності набули дослідження діяльності суспільних інститутів, котрі за своєю сутністю є втіленням дії суб'єктивного чинника, завдяки якому обираються адекватні методи регулювання та суспільного управління. Дослідженню інституційної політики присвячували свої праці Дж.Стіглиць [4, 854 с.], П.Розенстайн-Родан [5, 289 р.], Д.Норт [6, 366 р.], В.Новицький [7, 200 с.], Т.Артьомова [8, с. 108], а міжнародних аспектів розвитку соціально-економічних комплексів - В.Будкін [9, с. 3-6], Т.Мірошниченко [10, с. 42-59] та інші автори.

II. Постановка завдання. Сьогодні реалії соціально-економічного та навіть глобально-конкурентного розвитку актуалізують постановку питання про синкретичний характер прогресу, про те, що важливими і однонаправленими векторами розвитку цивілізації є як рух по шляху економічної еволюції людського суспільства, так і рух шляхом еволюції біосфери, ноосфери та соціальної сфери як більш широких систем існування людини. Адже за сучасних умов відбуваються швидко нарощування обсягів виробництва, зростання ресурсоспоживання, екстенсивний розвиток енерговиробництва і посилення тиску на біосферу, усі оточуючі екосистеми.

Сказане вимагає переоцінки ціннісних орієнтирів розвитку, згідно з якими економічні інтереси мають безумовний пріоритет над всіма іншими, що має наслідком орієнтацію на максимальну експлуатацію природних ресурсів. Адже при всій відмінності традиційних економічних шкіл і соціально-економічних теорій за невеликими винятками, у них спостерігається загальна націленість на суто утилітарні результати.

Викладення матеріалу. Насправді можна констатувати, що вже наприкінці ХХ століття техногенний тип розвитку суспільства вичерпав себе, і сьогодні очевидними є необхідність докорінної зміни економічних переконань і перехід до нової концепції світового економічного розвитку. Відтак на теоретичному рівні є доцільним подолання обмежень традиційної економічної парадигми, у відповідності до чого центральну позицію в спектрі соціально-економічних інтересів людини, в системі пріоритетів її практичної діяльності.

У цьому контексті можна погодитися із думкою В.Новицького та Т.Мірошниченко про те, що «економіка (а особливо це стосується сучасної економіки) не зводиться до ресурсопереробки. В ній присутня вага «соціальна компонента», на неї впливають етно-культурні та інші фактори». Разом з тим, як відзначають ці автори, «тенденції самої ресурсопереробки знаходяться у безумовному взаємному зв'язку із загальноекономічними, соціальними тенденціями, значною мірою визначають їх та залежать від них» [11, с. 23]. Крім того, слід враховувати, що в результаті дії новітніх тенденцій інформаційно-технологічного змісту мав місце новий потужний поштовх розвитку продуктивних сил. Цей факт спричинився до переростання меж національно-державного поділу праці багатьма виробниками товарів та послуг, що у свою чергу зумовило їхній масовий вихід за межі територіальних кордонів.

Відмінною рисою сучасної інтернаціоналізації є збільшення обсягів міжнародних

господарських контактів, залучення до світової торгівлі, міжнародних інвестиційних відносин, міжнародно-коопераційних контактів дедалі більшої кількості суб'єктів, що господарюють. Таке кількісне зростання супроводжується радикальними якісними змінами. Наприклад, не можна ігнорувати той факт, що міжнародний капітал та інші глобалізовані фактори виробництва у сучасних умовах здатні максимально розширювати та навіть усувати будь-які географічні кордони та функціональні межі. Ці фактори переміщуються між країнами, пов'язуючи при цьому економічними інтересами резидентів різних країн, надаючи поштовх соціально-економічному розвитку суб'єктам інтернаціоналізації. (У методологічному плані зазначимо, що сказане актуалізує теорію дії та/або руху чинників виробництва - капіталу, робочої сили, інформаційних ресурсів тощо (у широкому розумінні поняття «чинники виробництва»)).

Причому у сучасних умовах як формою, так і носієм базових економічних ресурсів, капіталу у вигляді інформації виступає робоча сила, кваліфіковані кадри, фахівці. Адже саме працівники є реальними та дедалі важливішими носіями інформаційних цінностей, а умови їхньої праці, створення відповідних стимулюючих, заохочувальних передумов трудової діяльності виступають безальтернативним засобом забезпечення технологічного лідерства, сприятливих позицій у системі міжнародного поділу праці. Причому ринок праці не є простою сукупністю «відносин власності між найманими працівниками, капіталістами і державою (опосередковано) щодо умов праці та часткової оплати її результатів» [12, с. 247].

Рівень освіти та витрат на наукові й освітянські програми корелює та у багатьох випадках навіть жорстко пов'язаний чіткими прямо пропорційними залежностями із часткою витрат на НДДКР як в суспільстві у цілому, так і об'ємі продажів корпорацій. Ці ж останні показники визначають динаміку ВВП, параметри експорту та імпорту товарів, обсяги прямих інвестицій за кордон. Слід відзначити й момент зворотної залежності. Так, наприклад, здійснюючи інвестиції та прямі інвестиції за кордоном, корпорації, взагалі суб'єкти інвестиційного процесу, стимулюють НДДКР та відповідні позитивні тенденції у рівнях кваліфікації персоналу, фінансування науки та освіти. Це явище можна розглядати і у зв'язку із прагненням утримати контроль над ключовими технологіями, що дає відповідним агентам глобальної конкуренції конкурентні переваги. Причому виражений прямий взаємозв'язок між розвитком НДДКР і обсягом експортно-імпортних операцій, експорту капіталу підтверджується практично для всієї групи розвинутих країн.

Рівень витрат на НДДКР як важливий конкурентний чинник щільно пов'язаний із середнім рівнем оплати праці працівників. Адже слід зважити на те, що переваги в кваліфікації робочої сили зазвичай вимірюються саме тарифами зарплатні. Відтак можна констатувати й те, що чим вищим є рівень оплати праці в певній корпорації, тим вищим є показник обсягу експорту, а динаміка цього останнього показника зумовлює прямо пропорційні зміни у обсягах прямих інвестицій за межі країни-метрополі.

У глобально-конкурентному контексті можна розглянути ситуацію із глобальним «розшаруванням», яка фактично виступає своєрідною передумовою подальшого розвитку системи міжнародного поділу праці та спеціалізації, оскільки із рівнем добробуту пов'язані перспективи концентрації як фінансових, так і інформаційних кадрових ресурсів. Як справедливо відзначав В.Гура, «чим далі людство просувається шляхом глобальних змін в умовах однополюсного світу, тим більше стає зрозумілим, що підпорядкований інтересам світ - системного ядра глобалізаційний проект не перетвориться в планетарний двигун економічного розвитку, а розширення світового ринку не стане стимулятором господарського піднесення всіх країн і народів» [13, с. 4]. Це пов'язано передусім із суб'єктами глобалізації, тими країнами та корпоративними агентами, які реально зацікавлені у певних параметрах подібної інтернаціоналізації. Як відзначали В.Новицький та А.Грищенко, можна вважати доведеним, «що процеси глобалізації не є стихійними, навпаки цей феномен керований, в першу чергу урядами провідних ринкових держав та ТНК. І якщо т.зв. постіндустріальним державам він дає імпульс подальшого розвитку, то іншим державам - несе загрозу економічної безпеки» [14, с. 7]. Аналогічну думку обстоює В.Коллонтай, стверджуючи, що «глобалізація стягує до купи найбільш різні (за рівнем господарського розвитку, за культурною та історичною спадщиною, за світоглядним настановам та ідеологією) суспільства, водночас породжуючи нову сильну диференціацію між ними» [15, С.187]. Як підкреслювалось в економічній

літературі, «у сучасних умовах науково-технічного розвитку, формування інноваційних мікро-, мезо- і макроекономічних комплексів, великомасштабного транскордонного переміщення капіталу, а також глобалізації ринків і виробництва конкурентоспроможність товарів, підприємств і країн все більшою мірою визначається здатністю національних економік активно генерувати і ефективно упроваджувати нові технології» [16, с. 13].

Міжнародні інтеграційні процеси та формування ефективного ринкового середовища сучасної соціальної моделі досягаються за рахунок цілого ряду факторів (Докл. див.: [17]), серед яких усунення дискримінації та бар'єрів між країнами-учасницями інтеграційних угруповань щодо руху товарів та послуг, капіталу, робочої сили та підприємництва; стандартизація та уніфікація у виробничо-комерційній сфері; динамізація розвитку завдяки ефекту розширення ринку та економії на масштабах виробництва; забезпечення достатнього рівня конкуренції. В плані ілюстрації відзначимо, що соціальні чинники, хоча і не були виокремлені у спеціальну частину практичних критеріїв вступу до ЄС нових членів, були широко представлені у т.зв. Копенгагенських критеріях. Так, серед критеріїв, які в червні 1993 р. на засіданні Європейської Ради в м. Копенгагені було визначено як ключові щодо приєднання нових членів до ЄС, слід виділити декілька, котрі мають як соціально-економічний, так і соціально-політичний характер. Так, серед вимог, виконання яких робить можливим вступ до ЄС (Див.: [18]), можна відзначити критерії наявності інститутів соціально-політичного характеру, включаючи електоральні, такі, що пов'язані з питаннями безпеки тощо, а також критерії соціально-економічного плану (макроекономічна стабільність; здійснення адміністративної реформи та структурних реформ; наявність ринкових інститутів; лібералізація торговельного режиму; відповідне правове забезпечення ринкових перетворень; поліпшення умов конкуренції; створення середовища, сприятливого для підприємницької діяльності; створення сприятливого інвестиційного клімату; підвищення кваліфікації робочої сили та ін.).

На параметри сучасного соціального розвитку відкритих економік значною мірою впливають як тенденції глобалізації, так і процеси регіоналізації, які, в свою чергу, перебувають під впливом технологічних, навіть інформаційних детермінант розвитку та конкуренції у світовому масштабі. Так само, як раніше глобально-конкурентне лідерство країн зумовлювалося виробництвом сталеливарної продукції, а дещо пізніше - машин, обладнання та приладів масового механізованого виробництва, сучасні позиції певної країни, її місце в системі міжнародного поділу праці зумовлюються перевагами у сфері новітніх технологій, що виступає як базова характеристика та засіб подальшого закріплення стратегічного лідерства. У цьому зв'язку «в контексті процесів глобалізації та інформатизації соціально-економічних процесів важливим завданням є оцінка задач та можливостей піднесення конкурентного потенціалу економіки держави в цілому, її комерційних агентів, з урахуванням міжнародного досвіду та специфічних вітчизняних умов» [19, с. 15]. При цьому важливим міркуванням методологічного порядку є те, що «найбільш цінним у міжнародному досвіді є не комплект готових рецептів та рішень на всі випадки життя, а науковий підхід до проблем суспільного розвитку, базові принципи їх вирішення, висновки щодо співвідношення загально значимого та національно особливого» [20, с. 239].

Економічне регулювання як «функція держави відповідає традиційним регулятивним схемам і зводиться до фіскально-податкової, кредитно-грошової, субсидіарно-компенсаторної політики з метою як загального підтримання макроекономічних пропорцій та більш або менш прийнятних умов соціального відтворення (зокрема йдеться про виконання соціально значущих програм, забезпечення прийнятних умов життя для найбідніших верств населення, які є найвразливішими при лібералізації економіки та її відкритті зовнішньому світові), так і з метою стимулювання росту, забезпечення його стабільності, уникнення або подолання кризових станів та ін.» [21, с. 50].

У цьому зв'язку в економічній літературі відзначалося, що «соціально-економічний розвиток сучасного суспільства все більшою мірою визначається динамікою його інституційної структури. Інституційна архітектура господарювання є результатом взаємодії процесів самоорганізації та організації, що продукує еволюційний відбір економічних відносин і інститутів» [8, с. 108]. Розв'язання завдання створення

конкурентоздатної соціально-спрямованої ринкової економіки є можливим лише за умови випереджального розвитку науково-технічних галузей і динамічного приросту національного багатства, передусім в інтелектуально-інформаційній формі. Це у свою чергу пов'язано з досягненням певного рівня життя та навіть забезпеченням соціально-політичної стабільності держави, які відповідають критеріям життєдіяльності економічно розвинених країн, забезпеченням як мінімум еквівалентності міжнародного товарного обміну, а у найкращому випадку - максимальної прибутковості в зовнішньоекономічному обміні та при проведенні міжнародних валютно-фінансових операцій.

Тому безумовним імперативом сучасного регулювання відкритої економіки є вироблення нових методів підтримки суб'єктів інноваційного процесу, національного товаровиробника. Це означає не тільки застосування прихованих форм протекціонізму, але і таких програмно-цільових підходів у стратегії росту, які передусім пов'язані з формуванням потужної науково-освітньої бази, створенням багатобічної системи соціальних гарантій.

Міжнародний досвід свідчить про те, що ключовим принципом забезпечення конкурентоспроможності національної економіки є всебічне стимулювання ділової активності, маючи на увазі підприємства всіх форм і видів власності. Таке стимулювання має здійснюватися як відповідно до результатів господарювання, так і з урахуванням суспільної значущості тих або інших видів виробництва.

Відзначимо, що до стимулюючих чинників можуть бути віднесеними як суто економічні заходи відшкодувального та безвідшкодувального, компенсаційного та пільгового характеру (нормативні та регулятивні заходи щодо загального послаблення податкового тиску, спрощення бухгалтерської звітності, спрощення процедури відкриття господарських одиниць та надання різноманітних організаційно-технічних видів підтримки бізнесу.

Міжнародна регулятивна практика та емпіричні відомості про системні зв'язки між базисними соціально-економічними функціями і, зокрема, досвід системних перетворень у посткомуністичному світі заперечують уявлення про виключно однобічний причинно-наслідковий зв'язок між економічним зростанням, котре спрощено розглядається як причина, і розвитком соціальної сфери, що трактується як наслідок. Неоднозначні зворотні зв'язки свідчать про наявність тенденції до зростання ролі соціального фактора економічного зростання. Отже, слід казати про взаємодію обох процесів, про те, що ситуативна причина і ситуативний наслідок можуть мінятися місцями, а загалом вони діють односпрямовано, виказуючи синергійні результати поєднання функціональних потенціалів, посилюючи один одного.

Ще складнішим предметом аналізу є інше функціональне призначення соціальних витрат. Мається на увазі те, що правильно визначені пріоритети суспільного розвитку за умов поширення інформаційних технологій не просто мають утилітарне значення у плані мобілізації широкого спектра чинників сталого економічного зростання, а відіграють системоутворюючу роль. Останнє ілюструється, зокрема, прикладами «успішних» традиційно ринкових та трансформаційних країн. Причому всупереч спрощеним лібералізаційним уявленням частка бюджетних асигнувань у структурі ВВП у таких країнах-лідерах ринкової трансформації, як Польща, Чехія і Словенія, постійно залишалася високою, а питома вага державних витрат у ВВП залишалася практично незмінною упродовж всього періоду реформ на рівні 50%.

З позиції історичного узагальнення можна відзначити, що у повоєнний період соціальна політика західних держав, розуміючи під цим терміном і країни Західної Європи, і США, і Японію, будувалася на принципах корпоративістського капіталізму та ідеології формування моделі держави загального добробуту. З різними варіаціями і німецьке ордоліберальне «економічне диво», і «європейська модель економіки добробуту», і навіть японський прорив та загалом так зване «золоте тридцятиріччя» втілювали ідеологію єдності інтересів держави та бізнесу, пріоритетної підтримки корпоративним формам господарювання як своєрідного втілення моделі народного капіталізму.

IV. Висновки. Можна стверджувати, що погляди, згідно з якими обмеження суспільних витрат, скорочення переліку завдань фінансування не суто виробничого призначення є нібито фактором оптимізації економічного зростання, безумовно,

помилкові. У відповідності до викладеного, відзначимо, що вочевидь неадекватним є уявлення про те, що бюджетні витрати взагалі і особливо - витрати на соціальні цілі є непродуктивними за характером та змістом. Цілком зрозуміло, інститути соціальної політики не тільки не перешкоджають економічній активності, а навпаки, стимулюють її, забезпечуючи відповідну інституційну, навіть ідейно-політичну підтримку господарським реформам.

При формуванні сучасної системи підтримки національного виробництва важливим завданням держрегулювання в сфері міжнародної конкурентоспроможності національної економіки України є створення максимально сприятливих умов для технічної та інноваційної діяльності.

Джерела та література:

1. Weber M. The theory of social and economic organization. - N.Y.: The Free Press, 1947. - 436 p.
2. Теренс М., Ганслі. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки. Переклад з англійської. - К.: Основи, 1996. - 228 с.
3. Balassa, V.A. The theory of economic integration. London: G.Allen & Unwin, 1969, 304 p.
4. Стігліц Дж. Економіка державного сектора / Пер. з англ. - К.: Основи. - 1998. - 854 с.
5. Rosenstein-Rodan P.N. The New International Economic Order. - Cambridge: Cambridge University Press, 1981. - 289 p.
6. Nordth D.C. Institutions, institutional change and economic performance. - Cambridge: Cambridge University Press, 1990. - 366 p.
7. Інституційні засади інноваційної економіки: міжнародний досвід та вітчизняна практика: Монографія / За заг.ред. В.Є.Новицького. - К.: Книжкове вид-во НАУ, 2005. - 200 с.
8. Артьомова Т. Методологія інституціоналізму у контексті теорії вартості // Економіка і прогнозування. Науково-аналітичний журнал. - 2003. - № 3. - С. 108-118.
9. Будкін В. Проблеми і перспективи галузевої реструктуризації світової торгівлі // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук.журн. - К., 2005. - № 1. - С. 3-6.
10. Мірошніченко Т., Аблов А. Фінансове забезпечення міжнародних позицій національної держави // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук.журн. - К., 2005. - № 4. - С. 42-59.
11. Новицький В., Мірошніченко Т. Тенденції розвитку та інноваційного регулювання ринків праці в глобальному та інформаційному середовищі // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук.журн. - К., 2005. - № 6. - С. 23-31.
12. Мочерний С. Ринок праці // Економічна енциклопедія: У трьох томах. - Т.3. - К.: Видавничий центр «Академія», 2002. - С. 247-249.
13. Гура В. Вступ // Глобальні пріоритети розвитку в регіональних і національних інтерпретаціях країн Азії і Африки: перспективи та умови консенсусу / Матеріали міжвідомчої науково-теоретичної конференції, м. Київ, 10-11 жовтня 2004 р. - С. 4-15.
14. Новицький В., Грищенко А. Економічна глобалізація та її наслідки для України // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук.журн. - К., 2005. - № 1. - С. 7-14.
15. Коллонтай В. Западные концепции экономической глобализации // Грани глобализации: Трудные вопросы современного развития. - М.: Альпина Паблишер, 2003. - С. 147-192.
16. Мамедов М. Проблемы национальной конкурентоспособности в контексте инновационного развития и современных тенденций развития международных экономических отношений // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук.журн. - К., 2005. - № 6. - С. 13-17.
17. Иноземцев В. «Глобализация» национальных хозяйств и современный экономический кризис // Международный журнал «Проблемы теории и практики управления», № 3, 2002 г. - С. 5-11.
18. Офіційний веб-сайт ЄС. - www.europa.eu.int.
19. Балицький Є. Глобалізація та регіоналізація як сфера реалізації лібералізаційно-регулятивних контроверсій та конкурентних стратегій // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук.журн. - К., 2005. - № 1. - С. 14-23.
20. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Монографія. - Донецьк: Янтра, 2001. - 352 с.
21. Стрежемецький Р. Пріоритети розвитку комерційного сектора в інституційній стратегії держави // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук.журн. - К., 2005. - № 1. - С. 47-54.